



Linköpings universitet
Förskolläraryrket

Omsorg som spelar roll

– En kvalitativ intervjustudie av hur förskollärare uppfattar omsorgens roll i det dagliga arbetet med de yngsta förskolebarnen.

Maria Sydling

Examensarbete inom
Förskolepedagogik, forskningsproduktion

Handledare:
Ingrid Karlson

LIU-FÖ-N-A--15/13--SE

Sammanfattning

Studiens övergripande syfte är att generera insikt i förskollärares uppfattningar av omsorgens roll i det dagliga arbetet med de yngsta barnen i förskolan.

Utifrån en fenomenografisk metodansats har sju semistrukturerade intervjuer genomförts med förskollärare verksamma på en småbarnsavdelning.

I studien beskrivs tidigare forskning kring fenomenet omsorg och dess roll i förskolan och olika forskares uppfattningar av dess betydelse för de yngsta barnen.

Informanternas utsagor är sammanställda utifrån en fenomenografisk analysmetod där sex beskrivningskategorier utkristalliserats, i kategorierna inryms en bred variation av uppfattningar av omsorgens betydelse. Dessa sex beskrivningskategorier leder fram till studien utfallsrum, dvs. studiens resultat. I resultatet framträder förskollärarnas uppfattningar av omsorgen som både en viktig faktor för de yngsta barnens välbefinnande, men även som en grund för deras lärande inom förskolekontexten.

Nyckelord: omsorg, lärande, fenomenografi, anknytningsteori, aktör, det kompetenta barnet, trygg bas.

Innehåll

1 Inledning.....	1
1.2 Syfte.....	2
1.3 Frågeställningar	2
1.4 Uppsatsens disposition	2
2 Litteraturgenomgång	3
2.1 Teori och begrepp.....	3
2.1.1 Anknytningsteorin.....	3
2.2.2 Barndomssociologiskt perspektiv	5
2.2.3 Barndomspsykologiska perspektivet.....	5
2.3 Teorisammanfattning.....	6
2.4 Tidigare forskning	6
2.4.1 Styrdokumentens förändring mot en mera lärande förskola	6
2.4.2 . Förskolläraernas uppfattningar om styrdokumentens ökade fokus på lärande	7
2.4.3 Förskollärare som kompletterande anknytningsperson.....	7
2.4.4 Pedagogiska utmaningar i relation till förskolans omsorg	9
2.4.5 Omsorgens betydelse för de yngsta barnen eller omsorgens roll i förskolläraernas arbete med de yngsta barnen	9
2.5 Sammanfattning av tidigare forskning	10
3 Metod	11
3.1 Fenomenografi.....	11
3.2 Semistrukturerade intervjuer	12
3.3 Urval.....	13
3.4 Etiska forskningsprinciper.....	14
3.5 Analysmetod.....	15
3.5.1 Fenomenografisk analys.....	15
3.6 Metoddiskussion.....	16
3. 7 Validitet, noggrannhet och trovärdighet.....	17
4 Resultat och analys.....	18
4.1 Beskrivningskategorier.....	18
4.2 Beskrivningskategori 1. Omsorgen som tillgodoser de yngsta barnens grundläggande behov	18
4.2.1 Omsorgen som omsorg.....	18

4.2.2 Omsorg som lär omsorg	19
4.2.3 Omsorg som kräver professionalitet	20
4.3 Analys av beskrivningskategori ett	21
4.4 Beskrivningskategori 2. Omsorgen som lärandets förutsättning.....	22
4.4.1 Omsorg som skapar trygghet.....	22
4.4.2 Trygghet som lärandets grund.....	23
4.4.3 Tryggheten som utmanas.....	25
4.5 Analys av beskrivningskategori två.....	27
4.6 Summering av beskrivningskategorier	28
5. Diskussion	29
5.1 Omsorgens roll i arbetet med de yngsta barnen	29
5.2 Omsorgens utmaningar.....	31
6 Pedagogiska implikationer	33
7 Förslag på vidare forskning.....	33
Referenser.....	
Bilagor	
Bilaga 1. Intervjuguide	
Bilaga 2. Missivbrev till förskollärare.....	
Bilaga 3 Missivbrev till förskolechefer	

1 Inledning

Läroplanen för förskolan, Lpfö98 (Skolverket, 2010) inleds med en presentation av förskolans värdegrund och att förskolans uppdrag är att: ”Stimulera barns utveckling och lärande samt erbjuda en trygg omsorg. Verksamheten ska utgå från en helhetssyn på barnet och barnets behov och utformas så att omsorg, utveckling och lärande bildar en helhet” (s.5). Utifrån detta citat kan omsorg och lärande tolkas vara varandras jämlikar inom förskolans verksamhet. Vid en närmare granskning genom sökning av ordens förekomst i Lpfö98 (Skolverket, 2010) framträder dock följande, nämligen att ordet lärande nämns vid 39 tillfällen, omsorg nämns vid nio tillfällen. Är omsorgen traditionellt så starkt förankrad i förskolans tradition så den ses som självklar, eller handlar det om en förändrad barnsyn. En barnsyn där inte ens de yngsta förskolebarnen längre ses vara i behov av omsorg i samma utsträckning som tidigare (Halldén, 2007a; Sommer, 2008). Eller har det ökade fokuset på lärande kanske vuxit fram mot bakgrund av att förskolan numera är en del i utbildningssystemet (Vallberg Roth, 2011)

Intresset för omsorgens roll i dagens förskola har vuxit fram under utbildningens gång utifrån både internationell och nationell bild (OECD, 2006; Tallberg Broman, 2010) som ges av svensk förskola. Den svenska förskolan beskrivs i positiva ordalag som en förskola där omsorg och lärande möts och blandas i en sorts symbios. Ett namn på symbiosen som används är begreppet ”Educare.” Begreppet har vuxit fram ur denna förening av kunskap och lärande ”Edu” (education) och fostran och omsorg som inryms i ordet ”Care” (Bruce & Riddersporre, 2012). Detta ger en positiv bild av den svenska förskolan, som en förskola där både omsorg och lärande ryms utan problem. Sätter man den positiva bilden i relation till den bild av förskolan Skolverket ger i sin kvalitetsgranskningsrapport (Skolinspektionen, 2012). Skolverket anser att förskolan idag fokuserar för mycket på omsorgen på bekostnad av lärandet blir bilden av relationen mellan omsorg och lärande plötsligt inte lika klar. Kvalitetsgranskningsrapporten kan också ställas mot Halldéns (2011) och Sommers (2008) tankar om att omsorgen i förskolans riskerar prioriteras bort mot bakgrund av den förändrade barnsynen. En barnsyn i vilken barnet numera ofta ses som en kompetent aktör i sin vardag. Halldén och Sommer ser en fara i detta då barns lärande enligt dem grundar sig i att en trygg miljö och en god omsorg omger barnet i förskolekontexten oavsett om barnsynen utgår från tanken om det kompetenta barnet som aktör i sin vardag eller ej.

Mot bakgrund av de olika uppfattningar av omsorgens roll i förskolan som synliggörs ovan vill jag ta reda på hur de som faktiskt arbetar med omsorgen nämligen förskollärarna uppfattar

omsorgens betydelse i arbetet med de yngsta barnen ett till tre år i förskolan. Samt vilka utmaningar förskollärarna uppfattar att omsorg kan tänkas möta i dagens förskola.

Valet att i studien fokusera på de yngre barnen uppkom utifrån att jag tagit del av Jonsson (2013) och Jönsson, Sandell och Tallberg - Broman (2012) studier. De uttrycker samstämmigt att det vore önskvärt med mera forskning om de yngsta förskolebarnen, ett till tre år. Då denna åldersgrupp de senaste årtiondena vuxit inom förskolan och nu utgör hälften av alla Sveriges totalt 490000 förskolebarn (Skolverket, 2014). De påtalar också i sina studier bristen på forskning om relationen mellan omsorg, lärande och läroplanens nuvarande utformning.

Förhoppningen är att studien ska bidra med kunskap och förståelse för de yngsta barnen i förskolan genom att undersöka vilken betydelse förskollärare uppfattar att omsorgen har i arbetet med barnen i dagens förskola. Förhoppningen är också att bidra med kunskap om hur förskollärare uppfattar att begreppen omsorg och lärande kan förenas i verksamheten och bilda den helhet som förskolans läroplan eftersträvar.

1.2 Syfte

Studiens övergripande syfte är att generera insikt i förskollärares uppfattningar av omsorgens roll i det dagliga arbetet med de yngsta barnen i förskolan.

1.3 Frågeställningar

- Vad uppfattar förskollärare som centralt och betydelsefullt i omsorgsarbetet med de yngsta barnen i förskolan?
- Vilka utmaningar uppfattar förskollärarna att det finns att ge omsorgen plats i det dagliga arbetet?

1.4 Uppsatsens disposition

I nästföljande stycke följer en litteraturgenomgång vilken innehåller teorier och tidigare forskning som finns kopplat till ämnet. Sedan följer ett kapitel om studiens metodansats och val av metod för datainsamlingen, där visst resonemang om hur valen föranleddes förs. Resultatet av analysen presenteras sedan i ett kapitel. I arbetets sista del kommer ett diskussionskapitel återfinnas.

2 Litteraturgenomgång

2.1 Teori och begrepp

Studien undersöker enskilda förskollärares uppfattningar av omsorgens roll i det dagliga arbetet med de yngsta barnen. Studien är vad Fejes och Thornberg (2009) beskriver som induktiv dvs. teorigenererande och undersöker enskilda förskollärares uppfattningar av omsorgens roll i det dagliga arbetet med de yngsta barnen i förskolan genom fenomenografisk metodansats. Marton (1981) menar att den fenomenografiska metodansatsen inte kräver ett i förväg framskrivet teoriperspektiv. Då det är de deltagande förskollärarnas uppfattningar som ska analyseras och leda fram till ett utfallsrum att analysera och tolka resultatet utifrån (Dahlgren & Johansson, 2009). Marton (1992, refererad i Kihlström, 1995) menar också att som forskare på förhand definiera innebörden av ett fenomen inte är möjligt, då dess innebörd uppstår utifrån informanternas uppfattningar av fenomenet. Svensson (1984) beskriver uppfattningar på följande vis ” En uppfattning är den innebörd som tillskrivs fenomenet i sig som helhet” (s.12). Svensson menar att uppfattningars innebörd kan vara reflekterade, oreflekterade, medvetna eller omedvetna. Uppfattningarna har sin grund i människors tidigare upplevelser i sin omvärld, en omvärld som ter sig olika för olika människor, vilket också påverkar deras uppfattningar.

När väl analysen är genomförd menar dock Dahlgren och Johansson (2009) att teorier och begrepp kan tjäna som förklaringsmodeller och skapa förståelse för utfallsrummet, utifrån dessa tankar presenteras nedan de teorier och begrepp som under analys- och resultatdiskussion kommer bidra med förståelse för denna studies utfallsrum.

2.1.1 Anknytningsteorin

Anknytningsteorin ger en beskrivning av vilken betydelse nära känslomässiga relationer har för det lilla barnets egna känslomässiga utveckling (Havnesköld & Risholm Motander, 2009). Teorin innehåller två aspekter, dels den generella utveckling alla barn genomgår, dels den utveckling som är individuell och skiljer från barn till barn beroende på de relationella erfarenheter de erbjuds. Teorin bygger på grundtanken att alla människor, även barnet är en social varelse, där det lilla barnet är i behov av skydd och närhet av en omsorgsgivare för att överleva (Karlsson, 2008).

Broberg, Hagström och Broberg (2012) beskriver att alla nära känslomässiga relationer inte är *anknytningsrelationer*, det kan också handla om syskonrelationer, kamratrelationer och andra

sociala relationer. Alla nära relationer är viktiga och har enligt Broberg m.fl. gemensamt att de:

1. Har varaktighet över tid
2. Rör relationer till en person som inte är utbytbar
3. Har stor känslomässig betydelse för individen
4. Kännetecknas av att personerna söker varandras närhet
5. Innebär att personerna upplever obehag vid ofrivillig separation från varandra. (s.36)

Det som sedan utmärker en *anknytningsrelation* är att det anknutna barnet söker trygghet, beskydd och tröst hos sin *anknytningsperson*. När barnet får dessa behov uppfyllda av anknytningspersonen, kallas det en trygg anknytning. Får barnet däremot inte det gensvar av den vuxna i närhetssökandet, skapas inte en ökad känsla av välbefinnande hos barnet, då benämns anknytningen istället som en otrygg anknytning (Broberg, Hagström & Broberg, 2012). I bägge fallen handlar det dock om att barnet är anknutet, men på olika vis.

Det lilla barnet knyter automatiskt an till sina primära omsorgsgivare, föräldrarna, men det har också förmågan att knyta an till de människor som finns tillgängliga och uppfyller barnets primära behov av omvårdnad istället för föräldrarna, såsom en förskollärare (Havnesköld & Risholm Motander, 2009).

Även om *anknytningen* sker automatiskt från barnets sida, så menar Niss och Söderström (2006) att utvecklingen av en *trygg anknytning* är beroende av den vuxne omsorgsgivarens känslomässiga relation till barnet. Niss och Söderström (2006) och Orrenius (2005) beskriver ett antal faktorer som avgörande för att barnen ska kunna skapa trygga anknytningar i förskolan. Orrenius menar att en grundförutsättning för att anknytning ska kunna ske är att barngrupperna är små, maximalt fyra små barn per vuxen. Niss och Söderström lyfter följande aspekter som viktiga; att omsorgsgivaren har förmåga och vilja att skapa en positiv känslomässig relation till barnet, att omsorgsgivaren har både tid och förmåga att tillgodose barnets behov samt att de är lyhörda för barnets behov. Alla dessa faktorer är enligt Orrenius och Niss och Söderström viktiga faktorer för utvecklingen av en trygg anknytning ska vara möjlig. De menar också samstämmigt att anknytning till förskolläraren som den primära omsorgsgivaren i förskolekontexten är nödvändig för att barnet ska känna sig tryggt och kunna utvecklas och lära inom förskolan. Förskollärarens roll blir där att fungera som trygga vuxna och ersätta föräldrarna under tiden barnet vistas i förskolan.

Inom anknytningsteorin finns ett begrepp som kort kommer definieras, då det i analysen framträtt som intressanta att koppla till resultatet.

Trygg bas handlar om att pedagogen finns tillgänglig som en bas för barnet att utgå ifrån för att utforska sin omgivning, samt att pedagogen även finns tillgänglig som en trygg hamn att återvända till om situationen på något sett ter sig obehaglig för barnet (Niss & Söderström, 2006; Bowlby, 2010). Den trygga basen är en förutsättning för att det lilla barnet ska känna trygghet och våga utforska sin omgivning, vilket i sin tur bidrar till utveckling och lärande.

2.2.2 Barndomssociologiskt perspektiv

Barndomssociologiskt perspektiv ser barnet som en *aktör* och medkonstruktör av sin barndom. Barndomen ses inte som universell utan konstrueras i det sammanhang den utspelar sig i, sammanhangen är alltid beroende av de ekonomiska och sociala förhållanden i vilka de utspelas i (Halldén, 2007b). Halldén (2007b) understryker att barnet i ny barndomsforskning ses som en *being*, dvs. som en viktig person här och nu i sin barndom och inte som en *becoming*, där barndomen ses som en transportsträcka till vuxendomen, som också är det eftersträvansvärda. Villkoren och platsen omsorgen ges i förskolans kontext blir således sett ur barndomssociologiskt perspektiv beroende av både de ekonomiska och samhälleliga ramar som finns för institutionen förskolan. Oavsett vilka ramarna är anser Halldén att omsorgen bör överordnas lärandet och bygga på förskollärares förvärvade kunskaper om vikten av nära och trygga relationer för att barns lärande och utveckling. Halldén (2007b) beskriver också att vad som är en god omsorg eller en tillräcklig omsorg är relativa begrepp som bara kan utgå från barnets enskilda behov.

2.2.3 Barndompsykologiska perspektivet

I det barndompsykologiska perspektivet beskriver Sommer (2008) barn av vår tid som det *kompetenta barnet*. Det kompetenta barnet ses som relativt motståndskraftigt och från födseln socialt och redo att både ingå och lära sig genom meningsfylld samvaro med andra människor. Sommer utmanar med de tankarna de äldre tankarna inom barndompsykologin i vilket barnet sågs som bräckligt och skört, där utveckling sågs knuten till olika ålderrelaterade stadier. Sommer uttrycker istället att barnets utveckling till hög grad är kopplad till den kontext och de sociala miljöer barnet växer upp i, han talar om barnets utveckling i termer av att barnet tillägnar sig kompetenser.

Sommer (2008) poängterar dock att även det kompetenta barnet är i behov av omsorg. En omsorg som utförs av en mera kompetent vuxen, men som karakteriseras av ett samspel i omsorgssamvaron, där omsorgen ses som personlig och känslomässig angelägenhet mellan barn och omsorgsgivaren i situationen, i vilken den vuxne kan hjälpa barnet att komma vidare

i sin utvecklingsprocess. Sommer poängterar också att barnet som en kompetent individ kan ha nära förbindelser med flera människor i sin omgivning än enbart modern.

2.3 Teorisammanfattning

De tre teorierna med tillhörande begreppen som tagits upp kanske vid en första anblick tyckas olika. Vilket de också kan tolkas vara då det handlar om psykologiska och sociologiska perspektiv. Dock har de beröringspunkter som också pekar på likheter. Exempelvis ser de alla omsorgen som ett samspel mellan barn och omsorgsgivare. Sammanfattningsvis valdes just dessa teorier för att de är användbara i relation till mitt arbete.

2.4 Tidigare forskning

Tidigare forskning har främst sökts genom databasen Uni Search på Linköpings universitets biblioteks hemsida. Peer Reviewedartiklar samt ett par avhandlingar har valts ut att ingå i tidigare forskningsdelen. Sökord som använts har varit: omsorg, läroplan, anknytning, yngre barn, samt de engelska motsvarigheterna av orden ovan.

2.4.1 Styrdokumentens förändring mot en mera lärande förskola

Jönsson, Sandell och Tallberg–Broman (2012) har genomfört en intervjustudie med förskollärare på två förskolor med olika socioekonomiska upptagningsområden. Analysen sker sedan mot ett historiskt perspektiv utifrån två utvärderingsstudier av den svenska förskolan genomförda fem och tio år efter att läroplanen introducerades år 1998 i svensk förskola. Studiens syfte är att undersöka om den svenska förskolan står inför ett genomgripande paradigmskifte. Då det så starkt förankrade Educare-begreppet inom svensk förskola av vissa ses utmanat av de förändringar i lagar och styrdokument som präglas av tankar om att förskolan bör bli en mera framtids- och skolfokuserad institution. Förskolan ses oavsett barnens ålder ses som ett viktigt första steg i det livslånga lärandet och rätten till det livslånga lärandet ses som en viktig jämställdhetsfaktor för att ge alla barn likvärdiga möjligheter på framtida arbetsmarknaden.

Studiens resultat visar att förskollärarna tagit förskolan som ett första steg i det livslånga lärandet på allvar och ser det som sin uppgift att förbereda barnen inför skolan, men samtidigt oroar de sig för att förskolan ska bli för skolfokuseras i det vardagliga arbetet. Något resultat också till viss del pekar på håller på att ske då förskollärarna i studien beskriver att skollika aktiviteter av undervisningskaraktär förekommer. På frågan om ett genomgripande paradigmskifte håller på att ske blir svaret nej. Dock kan stora förändringar i relationen

mellan omsorg och lärande konstateras sedan förskolan gick från att vara en omsorgsinstitution i Socialstyrelsens regi till att bli en utbildningsinstitution då utbildningsdepartementet 1998 övertog ansvaret som huvudman. Studien ger en bild av de förändringar som sker och föreslår vidare forskning, där verksamma förskollärare intervjuvas för att skapa bilder av vad som verkligen sker då policydokument och verklighet inte alltid överensstämmer.

2.4.2 . Förskollärarnas uppfattningar om styrdokumentens ökade fokus på lärande

Den svenska förskolans läroplan, Lpfö 98 (Skolverket, 2010) reviderades 2010 och både lärandet och förskollärarens roll förtydligades. Jonsson (2013) har i sin studie undersökt hur förskollärarna i arbetet med de yngsta barnen ett till tre år ser på lärandet och hur de ger liv åt läroplanen mot bakgrund av revideringen. I studiens resultat framkommer att mycket av läroplanens innehåll skapas mellan barn och förskollärare med utgångspunkt i det som sker här och nu i verksamheten vilket hon benämner med begreppet nuets didaktik. Jonsson menar att nuets didaktik kan vara av positiv karaktär för barns lärande om förskollärarna har specifika kunskaper just om de yngsta barnens utveckling och lärande. Jonsson lyfter i det sammanhanget fördelen med att förskollärare har en tvärvetenskaplig utbildning som bygger på både utvecklingspsykologiska såväl som barndomssociologiska delar för att bäst kunna möta de yngsta barnen. Utifrån att barnen genomgår stora utvecklingsfaser under förskoletiden samtidigt som samhället idag i stor utsträckning även ser de yngsta barnen som aktörer i sin barndom. I relation till läroplanen menar Jonsson att detta är viktiga faktorer för förskollärarna att ha med sig för att barnen ska ges möjlighet att vistas i en förskola som präglas av både omsorg och lärande. Jonsson menar även att den befintliga ålderssammanhållna svenska läroplanen för alla barn ett till fem år bör diskuteras i förhållande till den åldersuppdelade läroplan som återfinns i andra länder, där de yngsta barnen ett till tre år har en egen läroplan med mål som i större utsträckning fokuserar på omsorgen. Jonsson argumentera här för att en sådan läroplan skulle ge större tydlighet för förskollärare vad de yngsta barnens lärande främst bör fokusera på.

2.4.3 Förskollärare som kompletterande anknytningsperson

Ebbeck och Yim (2009) undersöker genom semistrukturerade intervjuer hur australiensiska mödrar och förskollärare ser på betydelsen av förskolläraren som en kompletterande anknytningsperson. Detta utifrån det faktum att den australiensiska läroplanen numera är åldersdelad och relationsbaserad. Just den sorts läroplan Jonsson (2013) i sin studie beskriver som önskvärd även i den svenska förskolekontexten. Den australiensiska åldersindelade

läroplanen implementerades mot bakgrund av att en kraftig ökning av antalet små barn inom heltidsförskola kunde skönjas. Samt tanken om att de små barnen noll till tre år har speciella behov. Läroplanen bygger på anknytningsteoretiska tankar om att förskollärare ska utvecklas till en kompletterande anknytningsperson för förskolebarnet. Detta då forskning visat på att anknytningsrelationer är viktigt för små barns känslomässiga utveckling, men även för deras psykiska hälsa senare i livet. Det som framkom i Ebbeck och Yims (2009) resultat var att de australiensiska förskollärarna kände sig kunniga och professionella i sin yrkesroll. Eftersom de hade teoretiska kunskaper om vikten av att vidareutveckla nära relationerna med barnen till anknytningsrelationer. Föräldrarna kände också en ökad tillit till förskollärarna och såg dem som professionella snarare än ett hot mot föräldrar-barnrelationen. Förskollärarna angav också att samarbetet med hemmet var viktigt för att underlätta övergången mellan hem och förskola. Vilket skulle kunna vara en bidragande orsak till att föräldrarnas tillit till förskollärarna. I studien angav förskollärarna främst en faktor de ansåg vara viktiga för att kunna utveckla en trygg anknytning nämligen att förskolläraren ägnade odelad tid med barnet, just den faktorn belyser även Ahnert, Pinquart och Lamb (2006) i sitt resultat, utifrån sin studie som bygger på metaanalys av tidigare forskning i främst Tysklands om små barns anknytning i förskolan. Ebbeck och Yims (2009) resultat visade också att pedagoger som var emotionellt tillgänglig och lyhörd för barnets önsknings också var de pedagoger som barnet mest framgångsrikt kunde skapa trygga anknytningar till. Ahnerts m.fl. (2006) studie visade också ett par andra intressanta resultat kopplat till utvecklingen av trygga anknytningar med kompletterande anknytningsperson nämligen att barnen endast kunde skapa trygga anknytningar i små barngrupper, med maximalt fyra barn samt en pedagog. Då pedagoger i en större barngrupp främst kände sig manade att tillgodose hela gruppens behov fick det enskilda barnets behov inte samma uppmärksamhet, något som försvårade anknytningsrelationens möjlighet till utveckling. Hagström (2010) undersöker i sin studie utifrån intervjuer och enkäter med en narrativ analysmetod hur förskolepedagoger genom fortbildning kan utveckla ett medvetet förhållningsätt och inta rollen som kompletterande anknytningsperson för de barn vars föräldrar har psykisk ohälsa. Hagström menar att en kompletterande anknytningsperson skulle kunna väga upp för den bristande anknytning som finns till den primära omsorgsgivaren, föräldern. Detta är viktigt utifrån att en bristande anknytning kan utgöra en riskfaktor för barnet att senare i livet. Det finns risk att utveckla egna psykiska problem, inlärningsproblem. Utebliven anknytning kan också försvåra interaktion i sociala relationer med jämnåriga. Då Hagströms studie handlar om barn med psykiskt sjuka föräldrar, blir delar av studien svåra att relatera till en mera allmän kontext. Det som dock framträder som

intressant i resultatet är den brist på teoretiska kunskaper förskollärarna lider rent generellt i fråga om vikten av barns anknytning.

2.4.4 Pedagogiska utmaningar i relation till förskolans omsorg

Alvestad, Bergem, Pramling Samuelsson, Eide, Johansson, Os, Winger, (2013) har i sin studie undersökt vad förskollärarna i svenska, isländska och norska förskolor uppfattar som dilemman. Samt vad de ser som viktigast i sitt dagliga arbete med de yngsta barnen i förskolan. Studien sker likt Jonssons (2013) mot bakgrund av ländernas ökade fokus på lärande genom styrdokumentet, samt den ökning av ett- till treåringar som också skett de senaste årtiondena. Studien visar att förskollärarna har svårt att förhålla sig och känna sig professionellt kunniga på den numera stora grupp med yngre barn mellan ett och tre år som idag återfinns på förskolan. Svårigheten ligger i att förskollärarna ofta känner sig som en extra förälder snarare än en lärare. Förskollärarna i studien uppfattar att de yngre barnen kräver relativt mycket omsorg. Förskollärarna har svårt att tolka, bryta ner och sätta läroplanen i relation till de yngsta barnens lärande. Vilket skapar en osäkerhet hos förskollärarna inför att förena omsorg och lärande i arbete med de yngsta barnen.

Förskollärarna saknade även i denna studie likt förskollärarna i Hagströms (2010) studie utbildning eller fortbildning med fokus på de yngsta barnen, ofta fick de själva anpassa det pedagogiska innehållet till de yngsta barnen. Detta tycktes skapa en sorts osäkerhet inför uppdraget varpå förskollärarna fick känslan av att vara en reservförälder snarare än en lärare. Här ansåg förskollärarna att en åldersindelad och tydligare formulerad läroplan för de yngsta barnen hade varit önskvärt för att konkretisera det pedagogiska arbetet med de yngsta barnen.

2.4.5 Omsorgens betydelse för de yngsta barnen eller omsorgens roll i förskollärarnas arbete med de yngsta barnen

Johansson och Pramling Samuelsson (2001) har genom enkäter, intervjuer och videoinspelade observationer undersökt om och i så fall hur måltiden som omsorgssituationer används som lärande situationer av pedagogerna. Studien är genomförd på två olika förskolors småbarnsavdelningar. Studien syftar till att ge en bild av det pedagogiska arbetet med de yngre barnen, genom att studera pedagogers förhållningsätt.

I resultatet framträder en tydlig skillnad mellan förskolorna som visar sig i engagemanget mellan barn och vuxna. Resultat visar att personalen vid en förskola har ett förhållningsätt som kan tolkas vara vuxenorienterat, detta gör att barn och pedagoger inte möts och samspelar nämnvärt under middagen. På den andra förskolan finns en tydligare gemenskap mellan barn och pedagoger. Barnen bekräftas under måltiden och deras förmåga att utveckla egna

uppfattningar och färdigheter stimuleras. I denna skillnad mellan verksamheterna menar Johansson och Pramling Samuelsson att hur tillvida omsorg och lärande kan integreras och sträva efter Educare-modellen beror till hög grad på förskollärarnas förhållningsätt till barnen. Johansson och Pramling Samuelsson (2001) drar slutsatsen att en oreflekterad syn på omsorg och lärande kan leda till att de betraktas som varandras motsatser, där omsorgen ”bara” ses som omsorg. Johansson och Pramling Samuelsson menar istället att om man gör som förskollärarna i den ena verksamheten och tillvaratar och utnyttjar omsorgssituationen, måltiden till en lärandesituation kan omsorgen och lärandet ses som förenade.

Studien kan peka på vikten av att undersöka just förskollärares uppfattningar, då de idag är ansvariga för det pedagogiska arbetet, är de mera medvetna om lärandepotentialen i omsorgssituationer.

2.5 Sammanfattning av tidigare forskning

Sammanfattningsvis kan konstateras att tidigare forskning ger en bild av omsorgen som ett komplext fenomen inom förskolan. Tidigare forskning pekar på att ett intresse runt förändringen mot en mera lärande än omsorgsinriktad förskola som finns i och med att Lpfö98 (Skolverket, 2010) reviderades år 2010. På grund av förskolans förskjutning mot att vara en lärandeinstitution uppstår en form av dilemma då förskollärarna i flera nordiska länder enligt Alvestad, m.fl. (2013), har svårt att förhålla sig och känna sig professionella i frågan om hur läroplanen ska tolkas och realiseras i arbetet med de yngsta barnen. I relation till det pekar annan nationell och internationell forskning (Ebbeck och Yim, 2009, Jönsson, Sandell & Tallberg-Broman, 2012) på att förskollärare som har specifika kunskaper om de yngsta barnens behov ser på omsorgens roll ur ett annat perspektiv där de kan ikläda sig rollen som kompletterande anknytningsperson (Hagström, 2010). Jonsson (2013) belyser i sin forskning också fördelar med att ha en ålders uppdelad läroplan, där de yngsta barnens behov bättre skulle kunna komma till sin rätt. Internationell forskning ger också en bred bild av anknytningsteoretiska tankar i relation till de yngsta barnens behov av omsorg i förskolan (Ahnert, Piquart & Lamb, 2009).

3 Metod

Nedan kommer studiens val av metod för undersökningen att presenteras i syfte att skapa förståelse, insikt och transparens i studien. Först beskrivs kännetecknen för både den kvalitativa forskningsmetoden och för insamlingsmetoden strukturerad intervju. Sedan förklaras på vilka

grunder urvalet för studien skett, samt vad de forskningsetiska principer studien vilar på innebär. Vidare sker en kort redogörelse för hur det empiriska materialet samlats in och hur det analyserats. Sedan följer ett resonemang om studiens validitet, noggrannhet och trovärdighet. Till sist återfinns en avslutande metoddiskussion i metoddelen.

Studien är av kvalitativ art, då en kvalitativ forskningsmetod strävar efter att skapa insikt i, eller förståelse för beteende, värderingar och åsikter aktörer kan ha utifrån den kontext i vilken undersökningen genomförs (Bryman 2011).

Bryman (2011) beskriver den kvalitativa forskningsstrategins grundläggande utgångspunkter som induktiv, dvs. teorigenererande. Teorins roll i undersökningen blir att generera och förstå teorier i förhållande till resultatet snarare än att pröva befintliga teorier mot resultatet. Till denna studies resultatdel finns därför ett antal begrepp och teorier kopplade. Dessa teorier och begrepp framkom under analysen som möjliga att tolka och förstå resultatet genom.

Mot denna sammantagna bakgrund tycks valet av kvalitativ metod bäst svara mot studiens syfte att undersöka förskollärares uppfattningar av fenomenet omsorg, och dess roll i det vardagliga arbetet med de yngsta förskolebarnen.

3.1 Fenomenografi

Då studien var av kvalitativ art, valdes också metodansatsen utifrån det faktum, men också utifrån att studiens syfte handlar om att undersöka en grupp yrkesverksamma förskollärares uppfattningar av omsorgens roll i det dagliga arbetet med de yngsta förskolebarnen. Alexandersson (1994) beskriver fenomenografi på följande vis.

Ordet fenomenografi är sammansatt av delarna fenomeno (-n) och grafi. *Fenomenon* kan härledas ur det grekiska substantivet phainomenon som betyder ”det som visar sig”. *Grafi* kan betyda ungefär att ”beskriva i ord eller i bild. Sammansättningen av det två delarna leder således fram till att fenomenografen ”beskriver det som visar sig” (s.111-112)

Mot denna bakgrund tycktes fenomenografisk metodansats väl kunna svara mot studiens tänkta syfte. Fenomenografisk metodansats utgår från tanken att människors syn på ett

fenomen i omvärlden kan uppfattas på skilda sätt av olika människor, då människor uppfattar och tolkar sin omvärld utifrån den förförståelse de bär med sig (Svensson, 1984). De varierande uppfattningar som kan urskiljas hos en grupp människor i fråga om ett specifikt fenomen benämns som utfallsrummet, dvs. studiens resultat (Dahlgren & Johansson, 2009).

Inom fenomenografi riktas intresset mot just denna variation av uppfattningar som framträder inom utfallsrummet. Informanternas svar på vad det undersökta fenomenet *uppfattas vara* är det som är intressanta att analysera, detta beskriver Marton (1981) som *andra ordningens perspektiv*. *Den första ordningens perspektiv* handlar istället om vad något är, fakta och det som är möjligt att observera av fenomenet utifrån.

Sammanfattningsvis kan fenomenografisk metodansats främst förstås handla om att finna och beskriva människors skilda uppfattningar av ett fenomenets innebörd, dvs. *andra ordningens perspektiv* i syfte att bidra med förståelse och kunskap för fenomenet. Dock utan att kunna göra anspråk på att ha funnit alla tänkbara uppfattningar eller en absolut sanning av fenomenets innebörd (Dahlgren & Johansson, 2009; Marton, 1981).

3.2 Semistrukturerade intervjuer

Som datainsamlingsmetod i studien användes semistrukturerade intervjuer eftersom det bäst tycks svara mot studien syfte, Dahlgren och Johansson (2009) beskriver nämligen semistrukturerade intervjuer som en användbar datainsamlingsmetod inom den fenomenografiska metodansatsen. Semistrukturerad intervju med fenomenografisk metodansats innebär att en tematiskt uppbyggd intervjuguide finns förberedd att utgå ifrån under intervjun, men att följdfrågor får ställas och fördjupningar och diskussioner tillåts (Bryman, 2011). Intervjuguiden (bilaga 1) innehöll specificerade frågor lämpade för att besvara studiens syfte, men som Dahlgren och Johansson (2009) påpekar krävdes också ett stort engagemang från mig som intervjuare att ställa följdfrågor och vara aktiv i intervjun. Eftersom innehållet bör vara djupt, innehållsrikt och uttömmande för att skapa möjlighet till ett grundligt och tillförlitligt empiriskt material inför analysarbetet. I studien genomförs sju intervjuer med förskollärare verksamma på småbarnsavdelningar i förskolan. Intervjuerna inleddes med att informanterna fick berätta hur länge de arbetat som förskollärare och sin ålder.

Sex av intervjuerna har genomförts på informanternas arbetsplatser, i ett avskilt rum. En intervju genomfördes i informantens hem, då denne ville hämta sina egna barn tidigt från fritidshemmet.

I en fenomenografisk intervjustudie är det nödvändigt att spela in samtalen för att sedan kunna transkribera dem i sin helhet (Dahlgren & Johanson 2009) Samtalen har spelats in på en iPhone genom en diktafonapp. Intervjuerna har varat mellan 10 och 26 minuter, med ett genomsnitt av cirka 21 minuter.

Efter intervjuerna transkriberades materialet till skriftspråk. I transkriptionerna användes punkter ... för att markera en paus i intervjun. Ord såsom; liksom, Hmm eller stakningar och upprepningar uttalade av informanterna togs med då Alexandersson (1994) uttrycker att det kan belysa svårigheterna som kan finnas att förklara eller förstå ett fenomen. Mina Hmm i egenskap av intervjuare har inte skrivits ut de gånger då det bryter in i informantens prat som en verbal huvudnickning. Däremot är de utskrivna i transkriptionerna då de för samtalet framåt eller avslutar ett samtalsstycke.

Intervjuerna har i skriftframställningarna kodats med en specifik textfärg för vardera av de sju förskollärarnas uppfattningar. Det här har gjorts för att kunna klippa i materialet men ändå veta vem av de intervjuade som har sagt vad, även om det i studien inte är relevant att söka svaren på individnivå. Fenomenografiska studier söker svar på människors uppfattningar gällande fenomen och intresserar sig egentligen inte för vem som har sagt vad (Alexandersson, 1994; Kroksmark, 1987; Marton, 1981). Utifrån den tanken presenteras heller inte förskollärarna närmare var för sig, utan som grupp. I resultatet benämns de dock som förskollärare ett till sju (F1-F7). Syftet är att synliggöra att samtliga informanters uppfattningar framkommer. Den olidfärgade kodning som genomfördes har på så sätt endast haft en stödfunktion för studiens analys, då det på så sätt underlättar att gå tillbaka i intervjuutskriften i analysen. De transkriberade intervjuerna består av totalt 60 sidor text.

3.3 Urval

Studien kan delvis sägas utgå från det Bryman (2011) benämner som *bekvämlighetsurval*, då förskolecheferna för två av verksamheterna tillfrågades om hjälp med att finna två informanter vardera som arbetade på småbarnsavdelning och som var villiga att delta i studien. De andra tre förskollärarna kontaktade jag personligen via mail, då jag var bekant med deras namn och visste att de arbetade på småbarnsavdelningar.

Det Bryman (2011) benämner som *målinriktat urval* kan också delvis ses i urvalet. Eftersom grundtanken var att hitta geografiskt- och storleksmässigt skilda verksamheter med småbarnsavdelningar där det fanns utbildade förskollärare som var villiga att ställa upp som informanter i studien. Tanken med variationen och spridningen av informanter var att det skulle kunna bidra med större variationer i fråga om förskollärarnas uppfattningar av

omsorgen i sitt dagliga arbete med de yngsta barnen. Av den anledningen att de var verksamma på olika typer av förskolor, ingick i olika arbetslag vilka leddes av olika förskolechefer. Då olika verksamheter, arbetslag och förskolechefer kan diskutera, förhålla sig och eventuellt arbeta utifrån olika pedagogiska tankar och förhållningsätt gentemot omsorgen.

Studien har genomförts i en mindre svensk stad. I studien ingick fyra förskoleverksamheter av skiftande karaktär, två större kommunala förskolor med fyra respektive sex avdelningar belägen i staden, ett mindre föräldrakooperativ med två avdelningar beläget i stadens ytterkant samt en mindre kommunal förskola med två avdelningar belägen på landet. Totalt ingick sju förskollärare från de fyra verksamheterna spridda på fem olika avdelningar i studien. Alla sju informanterna är utbildade förskollärare med en variation på mellan 1- 35år som yrkesverksamma förskollärare. Förskollärare återfanns alla som verksamma på en småbarnsavdelning med barn mellan ett till tre år, med undantag för en förskollärare som just bytt till en storbarnsavdelning, men då bytet just skett kändes informantens deltagande relevant.

3.4 Etiska forskningsprinciper

Studiens insamling av empiriskt material genom interjuver grundar sig på Vetenskapsrådets (2002) forskningsetiska principer. Vetenskapsrådets första och andra princip *Informationskravet* och *Samtyckeskravet* innebär att informanterna i en studie har rätt att få veta studiens syfte och att deltagandet är frivilligt och när som helst kan avbrytas på informantens begäran. Dessa två forskningsetiska principer informerades informanterna i denna studie om genom att ett missivbrev. En variant av missivbrev skickades först ut via mail till de två muntligt tillfrågade förskolechefer (bilaga 2). Sedan mailades också ett mera detaljerat missivbrev ut (bilaga 3) till de förskollärare som via mail tillfrågades om att ställa upp som informanter i studien. De övriga fyra informanter som tillfrågades om deltagande av sin förskolechef fick läsa igenom missivbrevet innan intervjuerna genomfördes. I brevet till förskollärarna beskrevs även de andra två forskningsetiska principerna som handlar om *Konfidentialitetskravet* och *Nyttjandekravet*. I brevet framgick det i linje med dessa två etiska principer att insamlat material kommer att behandlas med stor respekt, så att informanterna förblir anonyma och att insamlat material enbart kommer användas till denna studie och sedan makuleras. Allt detta för att i så stor utsträckning som möjligt minimera risk för missförstånd eller obehag för både informanterna och forskare i studien (Bryman, 2011; Vetenskapsrådet, 2002).

3.5 Analyismetod

Kvalitativa analysmetoder generellt beskriver Bryman (2011) och Fejes och Thornberg (2009) främst handlar om att forskaren genomför någon typ av kvalitativ innehållsanalys utifrån det insamlade datamaterialet för att söka mönster, finna och skapa teman i materialet för vidare analys, dock har den fenomenografiska metodansatsen en egen analysmodell. Den fenomenografiska analysen beskrivs antingen som en sjustegsmodell (Dahlgren & Johansson, 2009) eller som en fyrstegsmodell (Alexandersson, 1994).

3.5.1 Fenomenografisk analys

Studiens fenomenografiska analys och tolkning har utgått från de fyra steg som beskrivs karakteristiska för fenomenografisk analys av Alexandersson (1994). Nedan följer en genomgång av studiens analysförfarande utifrån den fenomenografiska fyrstegsmodell Alexandersson (1994) beskriver som; (1) Att forskaren bekantar sig med insamlad data och skapar sig ett helhetsintryck; (2) forskaren uppmärksammar likheter och skillnader i materialet; (3) Forskaren kategoriserar uppfattningar i kategorier; (4) Forskaren går djupare in i kategoriernas olika strukturer för att bilda ett utfallsrum, resultat.

Min analys genomfördes enligt beskrivningen nedan, hela analysprocessen dokumenterades och strukturerades kontinuerligt i en sorts tankekarta, vilken ständigt reviderades och omförhandlades utifrån de tankemässiga förändringar som följde analysarbetet.

Steg1. De transkriberade intervjuerna genomlästes ett flertal gånger för att lära känna och skapa en helhetskänsla för materialet. Jag antecknade mina preliminära tankar i marginalen för att senare kunna se tillbaka och se om de senare också verkade giltiga.

Steg2. Efter ett antal genomläsningar framkom vissa likheter i förskollärarnas uppfattningar, men i dessa likheter fanns också skillnader som sakta började framträda, underkategorier, dessa fördes in i tankekartan, men flyttades och omstrukturerades också olika underkategorier ett flertal gånger.

Steg3. Utifrån underkategoriernas olikheter och skillnader framträder också likheter i uppfattningarna, vilka bildade beskrivningskategorier.

Steg4. Utifrån beskrivningskategorierna bildas ett mönster som binder ihop underkategorier med beskrivningskategorier som slutligen leder fram till studiens resultat, eller som det benämns inom fenomenografi, utfallsrum.

Utfallsrummet, dvs. förskollärarnas uppfattningar av fenomenet omsorg presenteras sedan i slutliga beskrivningskategorier där korta, centrala citat ur intervjuerna lyfts in i syfte att illustrera kategorierna.

De citat som för att öka läsbarheten redigerats är markerade med tre punkter i citatet. Versaler används för att förstärka informantens markering av styrkan i ordet.

Varje beskrivningskategori åskådliggörs inledningsvis med en figur och avslutas med en sammanfattande analys. I vilken studiens bägge beskrivningskategorier var för sig analyseras och tolkas genom att utvalda teorier knyts an i den sammanfattande analysen. Detta mot bakgrund av Dahlgren och Johanssons (2009) resonemang. I vilket de belyser att teorier och begrepp kan tjäna som förklaringsmodeller och skapa förståelse för utfallsrummet.

3.6 Metoddiskussion

I metoddiskussionen kommer ett resonemang om studiens förfarande att föras, där olika aspekter av val inför och under arbetet kommer att lyftas fram och diskuteras.

Alexandersson (1994) pekar på en rad utmaningar som också kommer med att använda fenomenografisk metodansats, dels handlar det om huruvida forskaren har tillräckliga ämnesteoritiska kunskaper att finna uppfattningar ur intervjumaterialet som inte är direkt framträdande. Att valet av metod för min studie föll på den fenomenografiska metodansatsen handlade om två aspekter, dels att jag vill undersöka förskolläraernas uppfattningar och dels att jag initialt trodde att jag i analysarbetet skulle vara hjälpt av den tydligt strukturerade sjustegs analysmodellen Dahlgren och Johansson (2009) beskrev följa metoden. Just i analysen visade det sig för min del bli svårt att förstå sjustegsmodellen till fullo, så jag valde istället Alexanderssons (1994) fyrstegsmodell för analys. Liket den utmaning Alexandersson ovan beskriver, kände jag ständigt under analys och resultatarbetet en osäkerhet huruvida jag såg och analyserade uppfattningarna tillräcklig väl för att kunna skapa ett utfallsrum. En stor hjälp var dock att använda fyrstegsmodellen och att vissa ämnesteoritiska kunskaper fanns med mig sedan tidigare kurser och att jag läst en del tidigare forskning om fenomenet omsorg innan analysen. Det kan utifrån analysbeskrivningen i studien kapitel 4.6.1 Fenomenografisk analys tyckas att analysprocessen var enkel och följde en förutbestämd väg, men i verkligheten var det mera som ett pussel, där jag i analysarbetet gick fram och tillbaka många gånger för att försöka finna och förstå essensen i uppfattningarna.

Intervjuer genomfördes med sju förskollärare, grundtanken vara att genomföra sex intervjuer, men efter fyra genomförda kände jag att jag eventuellt skulle behöva flera respondenter för att få ett större urval av uppfattningar till analysen, så en sjunde intervju bokades in. Intervjuerna genomfördes utifrån vad Bryman (2011) benämner som semistrukturerade intervjuer, där en intervjuguide fanns att utgå ifrån. Intervjuerna fortlöpte sedan mera som ett samtal, vilket gav

respondenterna möjlighet att uttrycka olika uppfattningar avseende fenomenet omsorg. Att jag var bekant med informanternas namn och ansikte uttryckte respondenterna själva som positivt och trygghetsskapande, dock upplevde en informant sig stressad över diktafon inspelningen. Något som också resulterade i att den intervjun blev den tidsmässigt kortaste intervjun. Bryman belyser att det kan ligga en fara i att vara för bekant med informanterna, då det kan skapa för mycket förgivettaganden i intervjun. En utmaning jag upplevde i intervjusituationerna är det som Bryman påtalar som viktigt, nämligen att ge informanterna gott om tid att svara genom att själv vara tyst.

3. 7 Validitet, noggrannhet och trovärdighet

Frågan om hur giltigt ett resultat utifrån en fenomenografisk studie kan anses vara, besvaras exempelvis genom Uljens (1989) som anser att då beskrivningskategorierna är så tydliga att någon annan än forskaren själv kan förstå kopplingen mellan det som beskrivs i dem och studiens syfte. Alltså undersöker studien det som sagts ska undersökas? Om så är fallet visar det på god validitet. Noggrannheten kan handla om att väl avvägda citat lyfts in, så att läsaren kan förstå hur forskaren dragit slutsatser ur datamaterialet. Uljens menar också att studiens olika faser måste vara väl beskrivna, så att andra läsare, såsom lärare och medstudenter kan förstå arbetsgången från intervju till analys. Reliabiliteten dvs. studiens trovärdighet menar Uljens till stor del handlar om att upptäcka noggranna och aktuella kategorier som representerar informanternas uppfattningar av fenomenet i så stor utsträckning som möjligt. Uljens poängterar dock att det inte handlar om att utkristallisera den absoluta tolkningen, utan snarare om att finna godtagbara och försvarbara tolkningar ur beskrivningskategorierna. Till sist menar han att den bild som framträder av verkligheten i studien ska kunna ses i den reella verkligheten hos informanterna för ett trovärdigt resultat.

4 Resultat och analys

I kapitlet presenteras resultaten genom två beskrivningskategorier, utifrån studiens syfte att undersöka vilka uppfattningar förskollärare har av omsorgens roll i arbetet med de yngsta barnen i förskolan.

Informanternas utsagor är sammanställda utifrån en fenomenografisk analysmetod och kommer i resultatet presenteras utifrån två beskrivningskategorier, där varje beskrivningskategori underbyggs av underkategorier, i vilka den variation av uppfattningar förskollärarna uttryckt gällande omsorgens roll är i arbetet med de yngsta barnen tydliggörs genom citat från intervjuerna. Varje beskrivningskategori presenteras och åtföljs av en kort analys av resultatet, där resultatet kopplas till teori. Dessa beskrivningskategorier leder sedan fram till studiens resultat eller utfallsrum, vilket i diskussionen kommer kopplas till både teori och tidigare forskning.

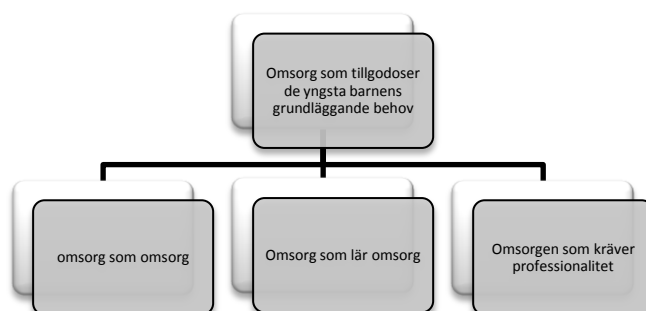
Figur 1. Nedan visas en schematisk bild av studiens utfallsrum, dvs. studiens kondenserade resultat i vilket förskollärarnas uppfattningar av omsorgens roll i arbetet med de yngsta barnen framträder.



Figur 1. Utfallsrummet, Förskollärarnas uppfattningar av omsorgens roll i arbetet med yngsta barnen i förskolan.

4.1 Beskrivningskategorier

4.2 Beskrivningskategori 1. Omsorgen som tillgodoser de yngsta barnens grundläggande behov



Figur 1.1 Beskrivningskategori 1.

4.2.1 Omsorgen som omsorg

I denna kategori är förskollärarnas centrala uppfattning att omsorgen i förskolan har som uppgift att tillgodose de yngsta barnens grundläggande behov. Förskollärarna uttrycker att omsorgen som tillgodoser barnens grundläggande behov främst handlar om sömn, mat, torra

blöjor, för att de ska må bra här och nu i förskolan, vilket skulle kunna benämnas som en sorts praktisk omsorg. Den praktiska omsorgen uppfattas viktig och är ett samspel i vilket både förskolläraren, barnet och föräldrarna är deltagare, vilket förskolläraren i citatet nedan också beskriver.

F3: Det är ju omsorgen med att man ska få mat, man ska få toalettsituationen, man ska få sova och det är ju i samarbete med hemmet och det är ju verkligen småbarnsrelaterad den här omsorgen som ges hemma också de det är ju mera omsorg då dom bitarna, rutinerna som vi kallar dom i förskolan.

I citatet ovan synliggörs också att omsorgen inte alltid benämns som omsorg i det vardagliga arbetet, utan kläs i ord som rutiner. Analysen visar också att förskollärarna i reflektioner och diskussioner inom arbetslaget uppfattar omsorgens roll på skilda sätt, där några förskollärare som i citatet nedan beskriver att omsorgen är viktig att diskutera som just omsorg för att kunna reflektera och utveckla det praktiska omsorgsarbetet, medan andra inte beskriver omsorgen som ett fenomen i sig, utan mera som en metod för att utföra en arbetsuppgift.

F2: De minsta barnen behöver man ju ibland sitta och mata, det är ju också hur man gör det, att man inte bara trycker in, det har vi haft uppe på vår reflektion, det har vi gjort mycket, Mmm omsorgsdiskuterat...

I citatet pekar förskolläraren på vikten av att omsorgsdiskutera och ge den praktiska omsorgen rum och plats i förskolan.

I kategorin synliggörs uppfattningar av omsorgens roll för de yngsta i förskolan, att den praktiska omsorgen är viktig för barnens välmående beskrivs som en central uppfattning. Hur till vida omsorgen artikuleras som just omsorg varierar däremot. Omsorgen kläs av vissa förskollärare i ord som rutiner och metoder, medan andra förskollärare beskriver omsorgen som viktig att reflektera och diskutera om som just omsorg.

4.2.2 Omsorg som lär omsorg

Omsorgens roll för de yngsta barnen i förskolan uppfattas i denna kategori av förskollärarna ha en betydande uppgift att lära de yngsta barnen att själva utvecklas och bli aktiva omsorgsgivare. En beskrivning som delas av flertalet förskollärare är att deras omsorg, stöttning och uppmuntrande av barnen i praktiska omsorgssituationer lägger grunden för barnens vilja och förmåga att bli omsorgsgivare och hjälpa sina kamrater och pedagoger i liknande situationer, vilket ger uttryck för att omsorg lär omsorg. Förskollärarna beskriver också att barnen genom att förskollärarna är närvarande och har ett uttalat förhållningsätt i de

vardagliga praktiska omsorgssituationerna möjliggör att barnen själva utvecklar socioemotionella färdigheter, som att känna empati för andra barn.

F2: ... det har ju med mitt förhållningsätt att göra, ger jag omsorg till barnen? det visar ju på hur jag är som människa, hur jag gör mot andra och att bryr jag mig om det barnet som är ledset vid maten, då bryr sig ju det barnet om andra barn som är ledsna...

Denna kategori beskriver såsom i citatet ovan att förskollärarna ser sig själva som viktiga förebilder, och att den praktiska omsorgen är viktig, då omsorgen om barnet kan utveckla dess förmågor, både praktiska och socioemotionella. Förskollärarna talar också om att för att den praktiska omsorgen ska leda till lärande krävs att den är en bra omsorg, vilket uttrycks handla om att omsorgen sker med eftertanke och att den får ta tid och plats.

F4... tar jag blöjsituationen idag var den ju mera löpandebandvariant det var ju inte omsorg på det viset som jag nu kanske vill ge. För omsorgen för mig, när jag ger en riktigt bra omsorg lär man sig omsorg också, så tänker nog jag...

Citatet ovan synliggör förskollärares uppfattning av att praktisk omsorg, såsom bøjbyten kan vara av skild kvalitet, vilket också får betydelse för de yngsta barnens möjlighet att lära omsorg genom omsorg.

Kategorin visar sammantaget på att mycket ansvar ligger på förskolläraren och att deras förhållningsätt spelar stor roll för hur väl de yngsta barnen kan lära omsorg genom omsorg.

4.2.3 Omsorg som kräver professionalitet

Avsnittet nedan beskriver förskollärarnas uppfattning av hur viktig deras kunskap och professionalitet i förskolläraryuppsatzen är för att säkerställa att alla barn får en god praktisk omsorg i förskola. Flertalet förskollärarna ser föräldrarna som viktiga samarbetspartners för att på bästa sätt kunna tillgodose de yngsta barnens behov av praktisk omsorg, då de är barnets primära omsorgsgivare, och de som har kunskap om det lilla barnet. En förskollärare uttrycker i citatet nedan att det är fantastiskt att föräldrar vill lämna sina små barn i förskolan och låter förskolläraren ta hand om dem, men oroas också av de långa dagar de yngsta barnen i förskolan har och vilka konsekvenser det kan få att de till största del av dygnet ges omsorg av någon annan än den primära omsorgsgivaren, föräldern.

F5: Tuffa tider, kommer tidigt på morgonen och är över hela dagarna, då blir det omsorgen, alltså vårt ansvar, ett större ansvar än det varit tidigare, tycker jag och barngrupperna är större... Hmm, det går inte riktigt ihop sig, men det ser vi väl om några år...

En annan sida som framträder i kategorin och belyser vikten av professionalism på ett annat sätt handlar om att kunna förklara och argumentera med föräldrar när det handlar om barnets

rätt till praktisk omsorg i förskolan, exempelvis det lilla barnets behov av sömn. Ett par förskollärare uttrycker att för att barnet ska må bra, kunna utvecklas och ha roligt på förskolan krävs viss vila eller till och med sömn. Just vila och sömn är ett område inom den praktiska omvårdnaden flertalet förskollärare uppfattar att de kan behöva in ta ett professionellt förhållningsätt gentemot och koppla sina argument till både forskning och läroplanen för att skapa starka argument i samtal och diskussioner om vila och sömn med föräldrar, detta för att säkerställa barnets rätt till en god omsorg.

F1: Då säger vi såhär! – Vi har vila för ALLA barn, vi har raster, barnen behöver en paus och märker vi att de somnar på 5min, så får de sova 30 min. Det står faktiskt i läroplanen om vi ska hänvisa till den att vi ska ha en väl avvägd dygnsrytm efter barnens behov, det är ju för barnets bästa och det är därför vi är här...

Citatet visar att kategorin professionalism i förskolan handlar om att ge barnen en väl avvägd dygnsrytm, där att argumentera och diskutera med föräldrar kan vara en del, men föräldern ses också som en viktig samarbetspartner för barnets rätt till en god praktisk omsorg.

Sammantaget för kategorin är att alla förskollärarnas uppfattningar syftar till att skapa en god heldagsomsorg för de yngsta barnen.

4.3 Analys av beskrivningskategori ett

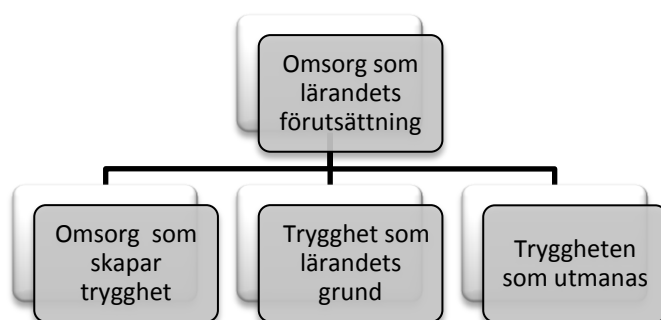
Nedan följer en sammanfattande diskussion av underkategorierna som lett fram till beskrivningskategori ett. I denna diskussion kopplas teorier till beskrivningskategorin i syfte att bidra med tolkning och förståelse av resultatet.

Analysen visar att alla förskollärare uppfattar att den praktiska omsorgen har en viktig roll i arbetet med de yngsta barnen. I den här kategorin tycks både Sommers (2008) och Halldéns (2007b) beskrivning av barnet som en viktig och kompetent aktör i omsorgssituationen framträda. Omsorgen blir något som sker mellan pedagogen och barnet och som är av betydelse både här och nu. Likväl som något som är viktigt och betydelsefullt för barnets framtida utveckling. Vilket framträder i fråga om att barnet genom omsorg också kan lära sig att både att ge praktisk omsorg, men även att utveckla sin empatiska förmåga.

Att förskollärarna uppfattar att barnens välmående i förskolan är så viktigt att de inte räds att diskutera praktisk omsorg med föräldrar kan tyda på att de ser barnet som en being, dvs. någon som är viktig här och nu i sin barndom (Halldén, 2007a). Lite tvetydigt blir den praktiska omsorgens viktiga roll för barnen som being, när det samtidigt i kategorin visar sig

att omsorgen inte alltid benämns som omsorg, utan artikuleras som rutiner eller metoder i det dagliga arbetet och i diskussioner inom arbetslaget. Här kan två uppfattningar av omsorgens roll, som just omsorg utkristalliseras. Det handlar om de förskollärare som uppfattar att omsorgen är viktig just som omsorg och kan artikulera omsorg som just omsorg och det handlar om de förskollärare som klär omsorgen i andra ord i det vardagliga arbetet och i pedagogiska diskussioner.

4.4 Beskrivningskategori 2. Omsorgen som lärandets förutsättning



Figur 2 Beskrivningskategori 2

4.4.1 Omsorg som skapar trygghet

Under denna kategori är den centrala uppfattningen att omsorgens roll i arbetet med de yngsta barnen i förskolan främst handlar om att grundlägga en trygghet hos barnet inför att vistas på förskolan. Det beskrivs handla om en sorts omsorg för barnets välbefinnande, såsom en grundläggande trygghet och tillit som börjar byggas upp vid inskolningen, där det handlar om att förskolläraren är lyhörd och tar utgångspunkt i föräldrarnas sätt att ge sitt barn omsorg, detta för barnets bästa, men också att få föräldrarna att känna trygghet i förskolekontexten. Förskollärarna beskriver också som citatet nedan synliggör att tryggheten är något som skapas och förhandlas mellan barnet, dess familj och pedagogen, dessa förhandlingar och förståelse för barnets behov skapas i övergången mellan hemmet och förskolan dagligdags.

F3: Genom att vara lyhörda till föräldrarna på inskolningen, höra lite hur dom arbetar genom att hitta saker som barnen är intresserad av, en katt som är mysig, då kan man använda den som lite trygghet...

Förskollärarna beskriver att omsorgssituationerna är viktiga, och om förskollärarna är öppna för föräldrar och barns tidigare vanor kan omsorgssituationerna fungera som en sorts bas för barnets utveckling av trygghet och tillit. Då barnet upplever ett igenkännande i omsorgssituationen beskriver förskollärarna att en känsla av trygghet kan infinna sig hos barnet, ur vilken barnet så småningom kan börja utveckla en tillit för förskolläraren som kompletterande omsorgsgivare, dvs. den person som finns tillgänglig i föräldrarnas ställe

(Hagström, 2010). Förskollärarna ger som i citatet nedan bilden av det är viktigt att barnen känner sig trygga med förskolläraren som kompletterande omsorgsgivare för att barnen ska kunna lära och utvecklas inom förskolekontexten.

F7: ... jag känna att för mig går omsorg och lärande ihop, hand i hand jag kan känna att man lär sig genom omsorgen också för omsorgen ja menar när du visar, när du visar omsorg om en människa är ju liksom kanske en trygg famn och då blir det ju också att man lär sig, att man bygger förtroendet jag pratade om, man lär sig att henne kan jag lita på för hon visar mig den här omsorgen, så tänker nog ändå jag att omsorgen är...

Att vara en primär omsorgsperson att lita på uttrycks som en viktig faktor, vilket citatet ovan också visar. Andra viktiga faktorer förskollärarna uppfattar grundläggande tryggheten är att de tar sig tid att lyssna på barnen, att de har ett medvetet förhållningsätt att vara närvarande pedagoger som finns tillhands i vardagen. Det kan också handla om ett knä att krypa upp i när leken blir för utmanande eller en famn som finns öppen när längtan efter föräldrarna blir för stor. Förskollärarna ser det som sitt ansvar att vara närvarande och vårda relationen till barnen.

F3: Asså jag känner bara närvarande, härvarande och förhållningsätt det är ju det jag brinner för som jag tycker att visar man respekt, egentligen visar man kärlek till barnen här också precis som du gör hemma med dina egna barn så har man ju ändå en relation med dom här barnen också, det är inte samma föräldrakärlek, men det är ändå en pedagogkärlek att du är betydelsefull och jag finns här för dig.

Förskollärarna uttrycker dels som ovan att närvarande förskollärare är viktig för att utveckla barn – förskollärrationen på ett djupare plan, vilken t.o.m. beskrivs som en sorts pedagogkärlek. Vikten av fysisk närhet som att kramas och gosa nämns också som viktiga faktorer för att utveckla trygghet och närmare relationer till barnen.

Sammantaget visar kategorin på att förhållningsätt och att vara både fysiskt och mentalt närvarande är viktiga faktorer för de yngsta barnens utveckling av trygghet i förskolan.

4.4.2 Trygghet som lärandets grund

Under denna kategori kommer förskollärarnas beskrivningar av hur omsorgen och den grundläggande tryggheten samspelar med lärandet att beskrivas. Trygghet och tillit ses som en grundläggande förutsättning för att de yngsta barnens lärande överhuvudtaget ska kunna ske inom förskolan, detta är en av studiens mest centrala resultat. Förskollärarna uttrycker också att utan trygghetskomponenten blir lärandet ett sorts inmatande av kunskap, som inte leder till ett livslångt lärande.

F7: ... man tar hand om barnen, nära asså, dom som finns i närheten på alla sätt, alltså inte bara omsorg med praktiska saker, utan omsorg, med närheten, empati, känslor, ja, alla bitar som finns i livet, livslångt lärande t.ex., det är också en sorts omsorg. Och jag vill inte dela på det, jag ser omsorg, ordet omsorg som alla delar i livet [gör som en stor cirkel runt kroppen med armarna] förstår du, förstår du hur jag tänker? den [omsorgen] omsluter liksom livet självt...

I kategorin vilket citatet ovan också pekar på går omsorgen och lärandet knappast att separera i det dagliga arbetet med de yngsta barnen, förskollärarna uttrycker att omsorgen har den största betydelsen för de yngsta barnen i förskolan, för finns inte tid att ta hand om barnen och ge omsorg finns inte heller tid att lära dem. Förskollärarna uppfattar att mycket av de yngsta barnens lärande sker i vardagens omsorgssituationer, vilket kräver att de som pedagoger ständigt är närvarande och har ett förhållningsätt där de tar sig tid att se och uppmärksamma det barnen visar intresse för just här och nu. Inom kategorin finns några olika uppfattningar avseende att planera och schemalägga aktiviteter med ett visst lärande innehåll för de yngsta barnen. Några förskollärare gör gällande att det är bättre att enbart fånga lärandet i vardagen och lyfta upp det, medan andra förskollärare istället beskriver att de planerade aktiviteterna är viktiga av flera anledningar exempelvis att verksamheten riskerar att bli barnpassning om inte alla i ett arbetslag är lika medvetna om hur lärandet i vardagen kan fångas och hur barnen kan utmanas i det. Men också att det kan ses som omsorg om alla barn att planera och genomföra en specifik aktivitet för att se alla barn och deras utveckling, eftersom det kan finnas barn som tycks klara sig fint på egen hand, men som också kan vara i behov av omsorg, något som en planerad aktivitet kan hjälpa till att synliggöra.

F1: ... men just det här att idag ska vi ha natur och teknik mellan kl 11-12, men det ska inte vara så utan du ska ha det hela vardagen, hela dagarna... är du närvarande kan du snappa upp när barnen... hela tiden ...

Beskrivningen ovan gör gällande att förskollärarna uppfattar att lärandet är viktigt i arbetet med de yngsta barnen, men att det inte bör handla om att schemalägga rena undervisningsaktiviteter, utan att fånga upp lärandet i vardagen, här och nu. Att förskollärarna tycker att lärandet fått en framskjuten position i styrdokument och pedagogiska diskussioner inom förskolans kontext framträder i analysen, det faktum att lärandet fått en framskjuten position uppfattas av förskollärarna inte som utmanande eller negativt i arbete med de yngsta barnen. Förskollärarna uttrycker att läroplanen ställer stora krav och i vissa fall kan kännas som en stressande faktor att klara av att leva upp till, men trots det beskriver de också att det inte är tillräckligt att bara ge de yngsta barnen omsorg, utan deras förskolläraryuppslag kräver att de tar läroplanen på lagom stort allvar och kan bryta ner och tolka den, så den passar även de yngsta barnen. En kunskap de uttrycker innefattas i deras yrkeskunskaper. Förskollärarna

beskriver också att de har goda kunskaper om de yngsta barnens behov vilket gör att de både kan argumentera för att behovet av omsorg och trygghet är grundläggande och en förutsättning för de yngsta barnens lärande, likväl som de kan ge omsorgen en faktisk och delad plats med lärandet i förskolans vardagliga arbete med de yngsta barnen. Förskollärarna poängterar att de alltid har arbetet med barns lärande, men att den stora skillnaden idag är att barnens lärande ska dokumenteras och finnas framskrivet i läroplanen, något ett flertal förskollärare ser som positivt, då det både ger riktning för förskolans arbete, men även höjer förskolans och förskollärarnas status.

F6: ...Ja, just det, FAST det kan jag inte riktigt se, [att lärandet fått för stor plats] inte i mitt arbete i alla fall, det är ju vår professionalitet som det ska visas där att man kan väva in omsorg, alltså den praktiska, fysiska och närheten i omsorgen, i lärandet, att man kan få det att synka med varandra, och jag kan inte tycka att omsorgen fått stå åt sidan i mitt arbete, men det gäller ju att hitta en jämvikt, eller att det går hand i hand.

Förskollärarna uttrycker som ovan att det inte är tillräckligt att enbart fokusera på omsorg, utan omsorgen och lärandet måste vävas ihop. Istället uttrycker förskollärarna att det kan vara de större barnen på förskolan som riskerar att lida brist på omsorg på bekostnad av att lärandet skrivits fram. De beskriver att i arbetet med just de yngsta barnen ser och förstår förskollärarna vikten av omsorg som grund för lärandet men att omsorgen ibland kan hamna i skymundan i arbetet med de äldre barnen, då de är mera verbala och vetgiriga och ofta förutsätts vara trygga och relativt självständiga i många omsorgssituationer.

F4: ... inte bland dom små barnen, mera bland de större där blir det ett annat, mera ”skolligt” arbetsätt även om man har omsorg där med, den kommer lite i skymundan där är lärandet lite mera, för dom är mer vetgiriga...

Citatet ovan ger en bild av den oro förskollärarna ser i fråga om de äldre förskolebarnen och relationen mellan omsorg och lärande.

Sammantaget framträder i kategorin en bild av omsorgen som mycket central och viktig ur både förskollärary- och barnperspektiv, då omsorgen ses som lärandets förutsättning.

4.4.3 Tryggheten som utmanas

Förskollärarna beskriver i stor utsträckning en stor utmaning i att skapa den trygghet de uppfattar viktig, då de sätter sin önskan att vara medvetna pedagoger i förhållande till de stora grupper av småbarn som återfinns på verksamheternas avdelningar. De ser en utmaning i att tillgodose varje barns behov av både fysisk och känslomässig närhet, de beskriver att de ofta tvingas se till gruppens behov snarare än det enskilda barnet.

F6: ... barngrupperna blir ju bara större och större, det är svårt att bara kunna sitta med ett barn i famnen, ähh usch jag tycker det är så jobbigt, vi tittar nu med likabehandlingsplanen.. och massa grejer och ibland känns det som man ska vara så rättvis.

I citatet ovan uttrycker den utmaning och kanske till och med frustration förskolläraren känner i att inte alltid kunna räkna till i de stora grupperna med små barn. Några pedagoger beskriver utmaningen liknande, men menar att vara den närvarande pedagogen är en rättighet de har i sitt arbete, de har uttalade förhållningsätt runt detta inom arbetslaget, och uttrycker att flexibilitet för det lilla barnets enskilda behov går före gruppens, men uttrycker att det inte behöver betyda att gruppen får stå tillbaka, utan att de litar på att kollegorna stöttar upp och tillgodoser gruppens behov, då de fokuserar på det enskilda barnets behov.

F1: Ja det är jätteviktigt, åssä är vi rätt bra att vi kan sitta med ett barn såhär [visar som att hon håller ett barn i famnen mot axeln] då litar jag på att mina kollegor tar över jag ska inte känna såhär liksom att jag måste, eller bord vara nån annanstans för då är jag inte närvarande, att jag liksom kollar vad händer där borta, utan jag kan sitta på stolen med det här barnet som behöver den här tryggheten.

I ovan citat uttrycker förskolläraren en sort trygghet i frågan om att arbetslaget tar över ansvaret för barngruppen i stort, så denne kan fokusera på det enskilda barnets behov, förskolläraren ser det som en förutsättning för att skapa trygghet för alla barn. Andra förskollärare beskriver att en lösning på utmaningen med de stora barngrupperna är att strukturera upp barnens vardag, genom att barnen delas in i mindre grupper, kan de på så vis ges tillgång till bättre omsorg av en förskollärare, här uttrycker förskollärarna att ansvaret för att skapa fungerande gruppstorlek ligger på verksamhetsnivå. De ser det som positivt för att de som förskollärare enbart behöver förhålla sig och fokusera på barnen, de uppfattar att när flera förskollärare arbetar tillsammans i samma barngrupp kan fokus försvinna från barnen och istället hamnar mellan pedagogerna. En annan beskrivning lägger utmaningen på samhällsnivå och beskriver att dela upp barnen i mindre grupper är en nödvändighet för att få vardagen att gå ihop och kunna tillgodose så många barns behov som möjligt.

F5: Ja, det är det, ja det är en samhällsfråga och jag tror som sagt att man kommer se asså försämringar eller vad ska jag faror ..jag tycker man sett det länge...

I citatet ovan kan förskollärares uppfattningar av den förändrade förskoleinstitutionen skönjas, liksom den oro som finns för vad de stora småbarnsgrupperna kan få för konsekvenser för barnen i framtiden. En förklaring som återfinns kopplat till förskolans trygghetsutmaning och de stora barngrupperna är huruvida förskolans förskjutning från omsorgsgivande institution till lärande institution påverkat föräldrars uppfattningar om småbarns behov av förskola. Förskollärarnas beskrivningar gör gällande att föräldrar ser förskolan som ett obligatorium,

vilket är viktigt från att barnen är riktigt små, för att barnet inte ska halka efter senare i skolan. Förskollärarna uttrycker att det handlar om att förskolan gått från att vara dagis med betoning på omsorg och ta hand om till att se förskolan som lärandeinstitution med betoning på skola, förskola. En beskrivning gör gällande att om bilden av förskolans vikt för de yngsta barnen nyanserades i samhällsdebatten skulle föräldrar kanske i större utsträckning våga vara hemma med sina barn och barngrupperna med yngsta barnen skulle kunna minska något. Förskollärarna uppfattar att föräldrar nästan är rädda att ha sina barn hemma från förskolan. Vilket citatet nedan också pekar på. Förskollärarna uttrycker att de yngsta barnens behov lika väl eller till och med bättre skulle kunna uppfyllas av föräldrarna. Än i de stora barngrupper som återfinns i dagens förskola.

F5: Ja, ja absolut, där tror jag verkligen har blivit helt galet, man kan ju inte vara, man kan ju inte missa. Är man 15-timmars barn kan man ju inte vara ledig sådär en dag, varför kan man inte detta.

I citatet framträder den rädsla förskollärarna beskriver att föräldrarna bär på i fråga om vikten av förskolan även för de yngsta barnen.

Sammanfattningsvis pekar beskrivningarna på att olika bilder av hur omsorgen och tryggheten utmanas av de stora barngrupperna samexisterar. En uppfattning är att förskollärarna är ansvariga för att lösa situationen genom att strukturera vardagen i förskolan, medan en annan uppfattning lägger utmaningen på samhälls nivå och menar att det är viktigt att bilden av förskola som viktig för de yngsta barnens lärande inte blir för uppblåst i samhällsdebatten. Då det riskerar att underminera föräldrars tilltro till sin egen förmåga att ta hand om de yngsta barnen i hemmamiljö.

4.5 Analys av beskrivningskategori två

Nedan följer en sammanfattande diskussion av underkategorierna som lett fram till beskrivningskategori två. I denna diskussion kopplas teorier till beskrivningskategorin i syfte att bidra med tolkning och förståelse av resultatet.

Analysen visar att omsorgen uppfattas som viktig i förskolan och i arbetet med de yngsta barnen. Eftersom förskollärarna beskriver hur omsorgen om barnen skapar en trygghet ur vilken lärandet kan ta sin utgångspunkt. Omsorgens betydelse för tryggheten kan förstås ur Sommers (2008) tankar om att barnet är en kompetent individ, men som också är i behov av omsorg av en omsorgsgivare som är närvarande både fysiskt och känslomässigt. Något förskollärarna i studien också flera gånger ger uttryck för är viktigt i relation till de yngsta

barnens utveckling av trygghet. Förskollärarna beskriver också hur de genom att med hjälp av föräldrar och sitt närvarande pedagogiska förhållningsätt *binder* barnet till sig, vilket ur ett anknytningsteoretiskt perspektiv (Niss och Söderström, 2006) skulle kunna förstås handla om att förskolläraren ser sig som ansvarig för att möjliggöra att barnet kan knyta an och utveckla en anknytningsrelation till förskolläraren. Möjligheten till anknytningen beskrivs också som en utmaning i de stora grupperna av små barn som idag återfinns i förskolan. Förskollärarnas uppfattningar om vikten av att vara närvarande på golvnivå och finnas tillgängliga för barnen att utforska ifrån och återvända till som en trygg hamn eller famn pekar på att de kan ha kunskap om Bowlbys (2010) *trygga bas*, vilken genom att finnas tillhands och utmana, trösta och stötta barnet utvecklar både förskolläraren och barnets anknytningsrelation, men även barnets tillit till sin egen förmåga.

4.6 Summering av beskrivningskategorier

I studiens analys- och resultatarbete har två tydliga kategorier kring förskollärares uppfattningar av omsorgens roll i arbetet med de yngsta barnen framträtt. Detta utifrån studiens syfte att generera insikt i förskollärares uppfattningar av omsorgens roll i sitt dagliga arbete med de yngsta barnen i förskolan.

Resultatet som framträtt är *Omsorg som tillgodoser de yngsta barnens grundläggande behov* och *Omsorg som lärandets förutsättning*. Resultatet synliggör förskollärarnas olika uppfattningar av omsorgens roll i arbetet med de yngsta barnen. Beskrivningskategorierna i utfallsrummet är kvalitativt åtskilda i enlighet med den fenomenografiska metodens grundtanke då kategorierna visar på omsorgen som dels en mera praktisk *att göra omsorg* för barnets välbefinnande här och nu. Men också som en *att vara i omsorg*, där det mera handlar om att förskollärarna ser omsorgen som en möjlighet. Förskolläraren uttrycker att de genom att vara närvarande både fysisk och känslomässigt i omsorgssituationer kan skapa den trygghet de ser som en förutsättning för barnens lärande i förskolkontexten. Kategorierna kan anses vara jämbördiga, då förskollärarna inte tycks uppfatta att den ena kan utesluta eller existera utan den andra. Beskrivningskategorierna kan ses som en stig som visar på hur olika uppfattningar samexisterar i förskolläraryrket, hellre än som uppgradering av och förklaring av förskollärarnas uppfattningar av omsorgens roll. Eftersom studiens övergripande syftet varit att skapa insikt i hur förskollärarna uppfattar omsorgens roll i arbetet med de yngsta barnen och alltså inte finna en sanning av vad omsorgen är.

5. Diskussion

Studien syftar till att skapa insikt i förskollärares uppfattningar av omsorgens roll i det dagliga arbetet med de yngsta barnen i förskolan. I utfallsrummet har min ambition varit att beskriva förskollärarnas varierade uppfattningar av omsorgens roll. Detta för att förhoppningsvis både generera kunskap om och ge insikt i förskollärarnas uppfattningar av omsorgens roll i arbetet med de yngsta barnen. Men också för att uppmärksamma dilemman som kan kopplas till fenomenet omsorg i dagens förskola.

Utifrån syftet formulerades följande frågeställningar:

- Vad uppfattar förskollärare som centralt och betydelsefullt i omsorgsarbetet med de yngsta barnen i förskolan?
- Vilka utmaningar uppfattar förskollärarna att det finns att ge omsorgen plats i det dagliga arbetet?

I studiens utfallsrum kommer resultatet att diskuteras och reflekteras i relation till tidigare forskning, teori och studiens frågeställningar. Studien avslutas med pedagogiska implikationer och förslag gällande vidare forskning inom området.



Figur 3 Studiens utfallsrum.

5.1 Omsorgens roll i arbetet med de yngsta barnen

Omsorgen framträder utifrån analysen av förskollärarnas uppfattningar ha en stor och viktig roll i förskollärarnas vardagliga arbete med de yngsta barnen. Förskollärarna uppfattar att omsorgens roll i arbetet med de yngsta barnen handlar om att genom praktisk omsorg tillgodose de yngsta barnens grundläggande behov, vilket får dem att må bra här och nu i förskolekontexten. Förskollärarnas önskan om barnens välmående här och nu kan tolkas som att förskollärarna ser barnen som beings, dvs. att barnen är viktiga här och nu i sin barndom (Halldén, 2007b). Omsorg handlar också om att skapa trygghet, vilken förskollärarna ser som en grundläggande beståndsdel för att möjliggöra barns lärande i förskolekontexten. Denna syn på omsorgens roll tycks peka på det Jönsson, Sandell och Tallberg-Broman (2012) också lyfter i sin studie nämligen att förskollärarna tar seriöst på förskolan som ett första steg

i det livslånga lärandet. Den oro som också synliggörs i resultatet i Jönssons m.fl. studie över att förskolan håller på att bli för skolfokuserad tycks inte delas av förskollärarna i denna studie. Förskollärarna uttrycker istället att de i arbetet med de yngsta barnen ser omsorgen som en förutsättning för att det livslånga lärandet ska kunna ta sin början.

Allt detta sammantaget ger bilden av att förskollärarna uppfattar att omsorgen har en stor och viktig plats i arbetet med de yngsta barnen. Den oro Jönsson, m.fl. (2012) uttrycker i sin studie över att omsorg och lärande inte längre ska bilda en helhet och då heller inte arbeta mot den i svenska förskolan så vedertagna Educare-modellen tycks inte bekräftas i detta resonemang. Dock visar resultatet också att trots att omsorgen ses som så viktig för de yngsta barnen benämns och diskuteras den inte alltid som omsorg i sig, utan måste transformeras till en metod eller rutin för att ges utrymme i den daglig verksamhet, reflektioner och diskussioner. Detta skulle dock kunna vara ett tecken på just den förändringen i relationen mellan omsorg och lärande Jönsson, m.fl. i sin studie oroas ska försvaga omsorgens varande i förskolan. Det som dock motsäger detta och skapar spänning i frågan är att resultatet också innehåller uppfattningar av motsatt karaktär där förskollärarna istället uppfattar omsorgen som ett fenomen viktigt att diskutera som just omsorg. Detta för att skapa reflektion och diskussion i arbetslaget för att utveckla omsorgen och skapa en god och värdig omsorg för de yngsta barnen. Förskollärarnas uppfattningar tycks likna Sommers (2008) och Halldéns (2007a) synsätt där de yngsta barnen ses som både delaktiga och kompetenta aktörer i omsorgssituationer. Likväl som individer i behov av hjälp och stöd i vissa omsorgssituationer för att må väl och kunna utvecklas och lära. Ett resonemang som både talar för omsorgens viktiga roll i arbetet med de yngsta barnen, men också blir intressant att koppla till Halldéns tankar där hon menar att god omsorg är ett relativt begrepp som bara kan utgå från barnets behov, något som förutsätter att omsorgen diskuteras och reflekteras som just omsorg i förhållande till barnet. Att oreflekterat se omsorgen som ”bara” omsorg belyser Johansson och Pramling Samuelsson (2001) i sin studie, och beskriver att omsorg och lärande då kan ses som varandras motsatser och inte bli förenliga i verksamheten, detta tycks en grupp förskollärare i studien inte riktigt uppfatta, då de uttrycker att det också är viktigt att diskutera omsorg som omsorg för barnens bästa. Förskollärarna uppfattar omsorgen som viktig och grundläggande för de yngsta barnens välmående och lärande, vilket pekar på att de har den specifika kunskap om små barns behov och utveckling som både Alvestads, m.fl. (2013) och Hagströms (2010) studier visar att många förskollärare saknar. Vilket kan bidra till att de

förskollärarna känner en osäkerhet inför vilken plats omsorgen bör ges i förskolan, en osäkerhet förskollärarna i studien inte tycks dela.

5.2 Omsorgens utmaningar

Jonssons (2013) och Alvestads, m.fl. (2013) studier har bägge skett mot bakgrund av förskolans ökade fokus på lärande genom styrdokument, samt ökningen av de yngsta barnens närvaro i förskolan de senaste årtiondena. Att förskollärarna i denna studie delar bilden av att lärandet fått en framskriven plats kan ses i resultatet, men de uttrycker också att det ligger i deras förskolläraryupdrag att kunna bryta ner och tolka läroplanen, så att den blir anpassad för de yngsta barnen i förskolan. Förskollärarna beskriver att det handlar om deras yrkes professionalitet, att de har kunskap om de yngsta barnens behov av omsorg och trygghet, och kan ge det plats i förskolan och samtidigt lägga grunden för barnens livslånga lärande. Resultatet visar likt resultatet i Jonssons studie att förskollärarna i denna studie ser lärandet som något som både kan och bör vävas in i verksamheten och i omsorgssituationerna. Lärandet bör också i stor utsträckning utgå från de intressen barnen visa här och nu i verksamheten. Förskollärarna uttrycker att läroplanens ökade fokus på lärande är positivt, då det anger riktning på förskolans arbete och höjer förskolan och förskollärarnas status.

Utifrån resultatet tycks inte förskollärarna uppfatta den ökade fokuseringen på lärande som särskilt problematisk eller utmanande i arbetet med de yngsta barnen. I resultatet framträder istället en annan utmaning, nämligen de stora grupper av barn ett till tre år som numera återfinns inom förskolan (Skolverket, 2014). Förskollärarna i studien uppfattar omsorgssituationerna som en viktig källa för de yngsta barnen att skapa en trygg tillvaro i förskolans fysiska rum, såväl som en trygg relation med förskollärarna. Förskollärarna uppfattar snarare att en av omsorgens utmaning i förskolan ligger i att möjliggöra alla barns utveckling av trygghet i de stora barngrupper som numera är vanligt förekommande. Detta dilemma synliggörs i Ahnerts, m.fl. (2006) studie. Deras studie visar att för att de yngsta barnen ska kunna utveckla anknytningsrelationer kan barngruppen inte bestå av fler än maximalt fyra barn och en förskollärare. I större grupper klara nämligen förskolläraren inte av att tillgodose varje barns behov, utan fokus hamnar oftare på gruppen behov, vilket inte utvecklar en anknytningsrelation. En tolkning utifrån resultatet kan vara att förskollärarna uppfattar utveckling av anknytningsrelationer som viktiga, även om de benämner dem som närrelationer eller en pedagogkärlek och inte uttryckligen säger anknytningsrelationer. Förskollärarna i studien tycks också medvetna om den lilla gruppens betydelse för utveckling

av anknytningsrelationer, då de i studiens resultat beskriver hur de delar upp barnen i mindre grupper för att skapa möjligheter att utveckla närmare relationer, och få de yngsta barnen trygga. I resultatet uttrycker förskollärarna att vara närvarande fysiskt, genom att finnas på golvnivå, och utgöra vad Bowlby (2010) nämner som en trygg bas är en viktig faktor för att utveckla en nära och tillitsfull relation med barnet. Dessa beskrivningar återfinns också både i Hagströms (2010) och Ebbeck och Yims (2009) studier, där deras resultat visar på vikten av fysisk och emotionell närhet som viktiga faktorer för att skapa anknytningsrelationer.

Sammanfattningsvis tycks omsorgen utifrån förskollärarnas uppfattningar av omsorgens roll i det dagliga arbetet med de yngsta barnen studien ha en stor och självklar roll i förskollärarnas arbete med de yngsta barnen, eftersom de yngsta barnens välmående ses som grund för lärandet. Denna självklara omsorg utmanas också av ett antal faktorer, där utifrån resultatet en framträder tydligast, nämligen de stora barngrupper med yngre barn som idag återfinns inom förskolan. Detta faktum belyser hur omsorgen precis som Halldén (2007a) ur ett barndomssociologiskt perspektiv beskriver att omsorgen alltid omgärdas av de ramar både ekonomiska och samhälleliga som finns för institutionen förskolan.

6 Pedagogiska implikationer

En pedagogisk implikation för förskolan och förskollärarna som framträder utifrån resultatet är således att i omsorgens roll i arbetet med de yngsta barnen ses som viktig, central, komplex, men också utmanad, utmanad av de samhälliga ramar som finns satta för verksamheten (Halldén, 2007b). De ramar som enligt resultatet främst utmanar omsorgens roll i arbetet med de yngsta tycks vara de växande grupper av små barn som numera återfinns i förskolan (Skolverket, 2014). Här uttrycker förskollärarna i studien att det är viktigt att *omsorgsdiskutera* inom arbetslaget för att skapa en gemensam struktur över vardag och uttala förhållningsätt för att på bästa sätt möjliggöra de yngsta barnens möjlighet att må väl, knyta an och bli trygga i den förskola, i vilken de tillbringar en stor del av sin barndom i.

7 Förslag på vidare forskning

Utifrån resultatet framkom en intressant aspekt, som skulle vara spännande och relevant att undersöka vidare. Det handlar om de yngsta barnens rätt till vila och sömn i förskolan, där förskollärarna uttryckte de yngsta barnens rätt till vila/sömn som viktig för deras välbefinnande och för att sträva mot läroplanens mål att ge barnen en väl avvägd dygnsrytm. Samtidigt som föräldrar ibland har synpunkter på middagssömnen, mot bakgrund av att de ser den som orsaken till att barnen ofta har svårt att varva ner och somna på kvällen. Vilket intressant nog också kom att debatterades i media under arbetet med studien. Där forskaren och distriktsläkaren Söderström (2014) i webbversionen av *Förskolan, Lärarförbundets tidning för alla förskollärare* uttryckte sin oro för att de yngsta barnens sammanlagda sömn per dygn de senaste tio åren minskat. Något Söderström menar kan få negativa konsekvenser för både barnets välmående och inläring. Söderström menar här att förskolan bör hjälpa föräldrar att förstå att middagssömnen är viktig, och att andra faktorer såsom Tv och Ipad kan ha en negativ inverkan på de yngsta barnens möjlighet till nedvarvning och insomning på kvällen, snarare än deras middagssömn. Mot denna bakgrund vore det intressant att undersöka hur både förskollärare och föräldrar ser på barns vila i förskolan.

Referenser

- Ahnert, L, Pinquart, M & Lamb, M. E. (2006). Security of Children's Relationships with Nonparental Care Providers: A Meta-Analysis. *Child Development*, (3). 664, doi:10.1111/j.1467-8624.2006.00896.x.
- Alexandersson, M. (1994). Den fenomenografiska forskningsansatsens fokus. I B. Starrin & P-G. Svensson (red.) (s.111-136) *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur.
- Alvestad, T, Helen Bergem, H, Pramling Samuelsson, I, Brit Eide, H, Jan-Erik Johansson, H, Ellen Os, H, & Nina Winger, H. (2013). Challenges and dilemmas expressed by teachers working in toddler groups in the Nordic countries. *Early Child Development and Care*, 184:5, 671-688, doi: 10.1080/03004430.2013.807607
- Bowlby, J. (2010). *En trygg bas: kliniska tillämpningar av anknytningsteorin*. (2. utg.) Stockholm: Natur & kultur.
- Broberg, M, Hagström, B. & Broberg, A. (2012). *Anknytning i förskolan: vikten av trygghet för lek och lärande*. (1. uppl.) Stockholm: Natur & Kultur.
- Bruce, B. & Riddersporre, B. (2012). *Kärnämnen i förskolan: nycklar till livslångt lärande*. (1. utg.) Stockholm: Natur & Kultur.
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. (2., [rev.] uppl.) Malmö: Liber.
- Dahlgren, L-O. & Johansson, K. (2009) Fenomenografi. I A, Fejes & R, Thornberg. *Handbok i kvalitativ analys*. (red.) (s. 122-134) (1. uppl.) Stockholm: Liber.
- Ebbeck, M & Yim, H. (2009) Rethinking attachment: fostering positive relationships between infants, toddlers and their primary caregivers, *Early Child Development and Care*, 179:7, 899-909, doi: 10.1080/03004430701567934
- Fejes, A. & Thornberg, R. (2009) Kvalitativ forskning och kvalitativ analys. I A, Fejes & R, Thornberg. *Handbok i kvalitativ analys*. (red.) (s.13-37) (1. uppl.) Stockholm: Liber.
- Hagström, B. (2010). *Kompletterande anknytningsperson på förskola*. Diss. Lund : Lunds universitet, 2010. Malmö.
- Halldén, G.(2011) Omsorg vs lärande, förskolan som en del i barns vardagsliv. *Psykisk hälsa*. Nr. 3. (s.18-24).
- Halldén, G. (2007a). Omsorgsbegreppet och bilden av barnet. I G. Halldén (Red.), *Den moderna barndomen och barns vardagsliv* (s. 60-81). Stockholm: Carlsson.
- Halldén, G. (2007b). Barndomssociologi och möjligheten av ett psykosocialt perspektiv. I G. Halldén (Red.), *Den moderna barndomen och barns vardagsliv* (s. 25-41). Stockholm: Carlsson.

Havnesköld, L. & Risholm Mothander, P. (2009). *Utvecklingspsykologi*. (3., [helt omarb., och uppdaterade] uppl.) Stockholm: Liber.

Johansson, E. & Pramling Samuelsson, I. (2001) Omsorg – en central del av förskolepedagogiken: Exemplet måltiden. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 6(2), 81–101.

Jonsson, A. (2013). *Att skapa läroplan för de yngsta barnen i förskolan: barns perspektiv och nuets didaktik*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet, 2013. Göteborg.

Jönsson, I. Sandell, A. & Tallberg-Broman, I. (2012). Change or paradigm shift in the Swedish preschool?. *Sociologia, Problemas E Praticas*, 6947-61. doi:10.7458/SPP201269786

Karlsson, K. (2008). *Anknytning: om att tolka samspelet mellan föräldrar och små barn*. (1. uppl.) Stockholm: Gothia.

Kihlström, S. (1995). *Att vara förskollärare: om yrkets pedagogiska innebörder = [Being a pre-schoolteacher] : [on the pedagogical meanings of the profession]*. Diss. Göteborg : Univ.. Göteborg.

Kroksmark, T. (1987). *Fenomenografisk didaktik*. Diss. Göteborg: Univ.. Göteborg.

Marton, F. F. (1981). Phenomenography - Describing conceptions of the world around us. *Instructional Science*, 10(2), 177-200. doi:10.1007/BF00132516

Niss, G. & Söderström, A. (2006). *Små barn i förskolan: den viktiga vardagen och läroplanen*. (2. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

OECD (2006) *Starting Strong II: early childhood education and care*. Paris: OECD

Orrenius, A.M. (2005). *Trygga relationer: om anknytning och samhörighet mellan barn och vuxna*. Stockholm: Natur och kultur.

Skolinspektionen (2012). *Förskolans pedagogiska uppdrag* Kvalitetsgranskningsrapport 2012:7

Skolverket (2010). *Läroplanen för förskolan, lpfö98* (rev 2010) Stockholm: Fritzes förlag.

Skolverket (2014) *Flera barn än någonsin i förskolan*. Hämtat 2014-11-05 från: <http://www.skolverket.se/press/pressmeddelanden/2014/fler-barn-an-nagonsin-i-forskolan-1.216379>

Sommer, D. (2008). *Barndomspsykologi: utveckling i en förändrad värld*. (3. uppl.) Malmö: Liber.

Svensson, L. (1984) *Människobilden i INOM -gruppens forskning: den lärande människan*. (Rapport nr. 03) Göteborg: Göteborgs Universitet, institutionen för pedagogik.

Söderström, M. (2014, 4 december). Borde barn sova längre? *Förskolan Lärarförbundets tidning för alla förskollärare*. Hämtad från <http://www.lararnasnyheter.se/forskolan/2014/12/04/borde-barn-sova-langre>

Tallberg Broman, I. (2010). Svensk förskola ett kvalitets- begrepp. I. B, Riddersporre & S, Persson (red.). *Utbildningsvetenskap för förskolan*. (s. 21-38). Stockholm: Natur & Kultur.

Uljens, M. (1989). *Fenomenografi: forskning om uppfattningar*. Lund: Studentlitteratur.

Vallberg Roth, A. (2011). *De yngre barnens läroplanshistoria: från 1800-talets mitt till idag*. (2., [rev.] uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Bilagor

Bilaga 1. Intervjuguide

1. Hur länge har du arbetat som förskollärare?
2. Om jag säger ordet omsorg vad är det första du tänker på?
3. Kan du beskriva hur du uppfattar omsorgens plats/roll i det dagliga arbetet med de yngre barnen?
4. Kan du beskriva några konkreta omsorgssituationer som är vanligt förekommande i förskolan.
5. Vilken betydelse uppfattar du att dessa omsorgssituationer har för.
 - a. Barnet
 - b. Verksamheten
 - c. Det pedagogiska arbetet/lärandet
6. Hur uppfattar du relationen mellan omsorg och lärande utifrån Lpfö98 (2010)?
 - ökat fokus lärande
 - fortsatt. helhet mellan omsorg/lärande
7. Vad anser du är viktigt att reflektera över i relationen mellan omsorg och lärande?
8. Har din syn på lärande i omsorgssituationer har ändrat sig över tid?
9. Är det något annat jag inte nämnt du tycker är viktigt i fråga om omsorg och de yngsta barnen i förskolan?

Bilaga 2. Missivbrev till förskollärare



Linköpings universitet

Hej!

Jag heter Maria Sydling och är student på förskolläraryrket vid Linköpings universitet. Jag studerar min sista termin och ska skriva mitt examensarbete på avancerad nivå, 15hp. Mitt valda ämne handlar om att undersöka förskollärares uppfattningar av vad omsorg är i det dagliga arbetet med de yngsta barnen i förskolan, samt vilka utmaningar omsorgen kan uppfattas möta i dagens förskola.

Ämnet valdes utifrån det Läroplanen för förskolan (Lpfö98, 2010) uttrycker avseende relationen mellan omsorg och lärande. Vilket synliggörs i följande citat.

”Förskolans uppdrag är att stimulera barns utveckling och lärande samt erbjuda en trygg omsorg. Verksamheten ska utgå från en helhetssyn på barnet och barnets behov och utformas så att omsorg, utveckling och lärande bildar en helhet.” (s.5)

Jag har fördjupat mig i forskning och litteratur kring det aktuella ämnet, men har också för avsikt att ta hjälp av er verksamma förskollärare genom intervjuer. Därmed vill jag intervjua dig som arbetar som förskollärare, och som har den kunskap, utbildning och erfarenheter som är värdefulla för mig och mitt arbete med studien. Intervjun kommer att bestå av ett antal öppna frågor och min förhoppning är att en givande diskussion kommer att uppstå. Intervjun kommer att spelas in med diktafon och beräknas ca: 30-45 minuter och jag hoppas att du på något sätt har möjlighet att delta.

Vid intervjun kommer jag att ta hänsyn till Vetenskapsrådet forskningsetiska principer. Detta innebär att deltagandet är frivilligt och om du så skulle vilja så kan du när som avbryta intervjun och därmed ditt deltagande. Ditt deltagande kommer att behandlas konfidentiellt och resultatet kommer enbart att användas i forskningsändamål.

Om ni har några frågor eller funderingar är ni välkomna att kontakta mig eller min handledare för mer information.

Hoppas vi ses!
Med Vänliga Hälsningar

Maria Sydling Tele: 0708-77 32 19 (om jag inte har möjlighet att svara, prata gärna in på telefonsvararen så ringer jag upp) Mail: marsy143@student.liu.se

Handledare Ingrid Karlson Mail :ingrid.karlsson@liu.se

Bilaga 3 Missivbrev till förskolechefer



Linköpings universitet

Linköpings universitet
Maria Sydling
Förskollärrarstudent

XXXX 2014- 10-29

Till dig som är rektor på förskolan xxxxxxxxxx!

Mitt namn är Maria Sydling och jag skriver i egenskap av förskollärrarstudent vid Linköpings universitet. Jag kommer under hösten att skriva mitt examensarbete på 15 högskolepoäng. Jag är intresserad av att genom intervjuer undersöka hur förskollärare uppfattar omsorgens roll i förskolan, samt vilka utmaningar omsorgen kan uppfattas möta i dagens förskola.

Hoppas ni har möjlighet att hjälpa mig genom att låta intresserade förskollärare i verksamheten delta i intervjustudien.

Med vänliga hälsningar Maria Sydling

Tele: 0708-77 32 19 (om jag inte har möjlighet att svara, prata gärna in på telefonsvararen så ringer jag upp)

Mail: marsyl43@student.liu.se

Handledare för examensarbetet Ingrid Karlson Mail: ingrid.karlsson@liu.se